

Den økonomiske situasjon

*Foredrag av direktør Knut Getz Wold
på Norges Banks representantskapsmøte
5. mars 1984*

Innledning

Verdensøkonomien er i oppgang. Fjoråret brakte vendepunktet i det alvorligste økonomiske tilbakeslaget i etterkrigstiden. Men veksten har ikke den styrke og bredde som har preget tidligere oppgangskonjunkturer. Det rår uvanlig stor ulikhet mellom tempoet i oppsvinget i de enkelte industrilandene. Arbeidsløsheten har urovekkende dimensjoner. Men inflasjonen er på vei nedover i de aller fleste land. Et av de alvorligste aspektene av internasjonal økonomi er gjeldskrisen i de ikke-oljeproduserende utviklingslandene. Den har nådd meget store dimensjoner og krever en målrettet innsats for å løses.

Med Norges åpne og utadvendte økonomi er vi sterkt avhengige av hva som hender i verdensøkonomien. Bedringen gjør seg klart gjeldende også her, men tempoet later ennå noe tilbake å ønske. Verdensøkonomien stiller norsk næringsliv overfor vanskelige tilpassingsproblemer og krevende utfordringer. I denne situasjonen er oljeproduksjonen og inntektene av den selvsagt en stor fordel. Men den fører også med seg betydelige problemer.

Internasjonal økonomi

Etter god vekst i internasjonal økonomi i 1960- og 1970-årene med en gjennomsnittlig oppgang i bruttonasjonalproduktet på over 3% om året, fulgte en skarp nedgang i veksten i de første 1980-årene. I 1982 var det endog et fall for hele OECD-området under ett. Men i fjor kom veksten opp i 2 1/4%.

Prognosen var på 1 1/2%. Forskjellen mellom prognose og resultat svarte ifølge Economist til «adding another Norway to the world

economy» og har brakt mellom 1 1/2 og 2 mill. arbeidere tilbake til sysselsetting. I år ventes vekstraten å stige til 3 1/2%. Dette tallet må likevel ses på bakgrunn av stagnasjonen de foregående årene. Det er mye å ta igjen.

Enda viktigere er likevel den store forskjellen i vekstraten mellom de enkelte land. Sambandsstatene og Japan leder oppgangen markert. De trekker nok andre land med seg, men i begrenset grad og med betydelig etter-slep.

I USA var veksten i fjor 3 1/2%. Men tempoet steg meget sterkt gjennom året og nådde 7 1/2% i annet halvår. Investeringene tar seg markert opp og forbruket øker. For 1984 regner en nå med 5% vekst i den amerikanske økonomi. Dette er et stort lyspunkt i verdensøkonomien.

Men den amerikanske økonomien har også store problemer. En viktig faktor til forklaring av ekspansjonen er de enorme budsjettunderskottene. De ventes ifølge presidenten å holde seg på omkring 200 milliarder dollar framover til 1987. De medvirker også til det meget høye rentenivået, som sprer sine virkninger verden over. Dette høye rentenivået er en viktig årsak til den svake realøkonomiske utviklingen i OECD-landene. Driftsunderskottet på den amerikanske betalingsbalansen har nådd et rekordnivå og ventes å stige ytterligere. En sterkt overvurdert dollar virker med til dette. Når budsjettunderskottene stiger, øker pengetilgangen. For å motvirke den, strammer Federal Reserve til pengepolitikken med høye rentesatser til følge.

Av de store industrilandene har også Japan relativt høy vekst, nemlig 4 3/4% årsrate i annet halvår i fjor og ventelig 4% i år. Canada ligger på omtrent samme nivå.

Men bildet i Europa er mye dystre. Her var veksten i fjor 1%, og for i år ventes 1 1/2%. Relativt best av de større industrilandene ligger Storbritannia med vel 2% vekst både i fjor og i år. Ja, Bank of England venter 3% vekst.

To andre av Norges viktigste handelspartnere, nemlig Vest-Tyskland og Sverige, ventes også å passere 2% i år. For Vest-Tysklands vedkommende skyldes dette en omlegging av den økonomiske politikken i noe mer ekspansiv lei og en tendens til vekst i investeringene. Økt utførsel hjelper også til. Det er i og for seg et positivt trekk for Norge at disse tre landene ligger bedre an enn gjennomsnittet i Europa.

Men totalbildet i Europa er altså lite tilfredsstillende. Et grunnleggende problem både her og ellers i verden er at så mange land strammer inn finanspolitikken og oftest også kredittpolitikken. Motivet er å begrense inflasjonen og bedre konkurransevnen. Men alle kan ikke bedre konkurransevnen samtidig.

Den stramme økonomiske politikken har ført til rekordhøy arbeidsløshet. OECD regner med at nivået vil holde seg omtrent på det nåværende, som er over 32 mill. arbeidsløse. Herav regner en med 11 mill. i USA og 18 mill. i Europa. Dette svarer til en gjennomsnittlig ledighet på 9%.

Trass i økt økonomisk vekst steg tallet på land med arbeidsløshet over 10% til 10 i fjor. Spania og Tyrkia hadde over 16% ledige, Belgia og Nederland omkring 14%. Men både Storbritannia, Italia og Danmark hadde over 10% ledighet. Gjennomsnittet for de små europeiske landene lå på 12%. Målt med internasjonale mål, stod Sveits, Japan, Norge og Sverige i en særstilling med relativt lav arbeidsløshet.

Den sterke nedgangen i inflasjonsraten i de aller fleste land er et stort lyspunkt i den internasjonale økonomiske situasjon. De 12 månedene fram til oktober 1983 brakte en gjennomsnittlig prisoppgang i OECD-landene på 5,2%. Det representerer en pen reduksjon fra nivået på 8% i 1982. USA, Japan og

Vest-Tyskland har halvert inflasjonsraten, mens Storbritannia har brakt den ned til 5%.

De internasjonale betalingsforholdene har hatt en markert utvikling det siste året, og u-landenes betalings situasjon er fortsatt inne i en alvorlig krise. Driftsunderskottet i OECD-landene under ett gikk ned i fjor fra 30 til 24 milliarder dollar. Men i år ventes en sterk oppgang til 42 milliarder dollar.

Det internasjonale betalingsbildet domineres av Sambandsstatene. Landets driftsunderskott ble fire-doblet i fjor til 42 milliarder dollar og ventes i år å nå nesten det dobbelte eller 82 milliarder dollar. Nå må en ta et visst forbehold her når det gjelder påliteligheten i de internasjonale betalingsbalansetallene. Mye tyder blant annet på at en betydelig del av USA's eksport av usynlige tjenester ikke blir registrert. For de aller fleste andre OECD-land ventes en bedring i betalingsbalansen, særlig sterk i Japan og Frankrike.

Forverringen i den amerikanske driftsbalansen skyldes i det vesentlige en sterk stigning i dollarkursen, som har gjort dollaren betydelig overvurdert og dermed undergravet landets internasjonale konkurransevne. I det aller siste har det imidlertid inntrådt en viss vending i denne kursutviklingen. Meget viktig er også det grunnleggende forholdet at den amerikanske økonomien vokser meget hurtigere enn andre industrilands og trekker verdensøkonomien oppover. Sett fra andre lands synspunkt, er dette siste en stor fordel. Det gjelder ikke minst for utviklingslandene. De fleste av dem er blitt sterkt forgjeldet og må rette opp sin betalingsbalanse under de nåværende vanskelige internasjonale betalingsforhold. Noen land må ta på seg store underskott på betalingsbalansen. Neppe noen andre land har så stor evne til å bære slike underskott som USA, som også har ubegrensede internasjonale finansieringsmuligheter.

OPEC-landene hadde enorme overskott etter oljeprisøkingene i 1970-årene og fram til og med 1981. Men så snudde bildet drastisk, og for i fjor og i år ventes et underskott på 31–32 milliarder dollar i denne gruppen av land. Flere av dem kan trekke på meget store valuta-

reserver som ble bygd opp særlig i amerikanske banker i overskottsårene. Men nå må også disse landene stramme inn og prøve å rette opp stillingen.

De ikke-oljeproduserende u-landenes vanskelige økonomiske stilling er blitt ytterligere forverret de siste årene på grunn av den drastiske reduksjonen av finansieringsmulighetene. De kan ikke lenger låne av det overskottet OPEC-landene plasserte i amerikanske og andre forretningsbanker i 1970-årene. De tar sikte på å redusere betalingsunderskottene gjennom harde innførselsrestriksjoner. Betalingsunderskottene i gruppen under ett ble redusert fra 65 milliarder dollar i 1982 til 45 milliarder i fjor. Brutto rentebetalinger utgjorde 14% av utførselen av varer og tjenester.

U-landenes nominelle gjeld er blitt femdoblet i løpet av den siste 10-årsperioden. Den offisielle utenlandsgjelden for gruppen er på over 600 milliarder dollar, og nesten halvparten er gjeld til de store forretningsbankene. Brasil står i en særlig utsatt stilling med en utenlandsgjeld på over 90 milliarder dollar. Valutafondet har ledet forhandlinger med Brasil og enkelte andre u-land om omlegging av den økonomiske politikken. Dette har igjen muliggjort kreditter fra Valutafondet med støtte fra BIS og sentralbankene og avtaler om kredittordninger med de store forretningsbankene. Også Mexico har en meget stor utenlandsgjeld, men her har det vært en klar bedring i økonomien, mye på grunn av økt oljeproduksjon.

En annen side av det internasjonale gjeldsproblemet er de meget store engasjementene som særlig de største amerikanske forretningsbankene tok på seg i de årene da oljepengene strømmet inn fra OPEC-landene. De største amerikanske bankene har slike engasjementer på mellom 400 og 500 milliarder dollar, noe som svarer til omkring det tredobbelte av egenkapitalen i disse bankene.

De fleste u-landene trenger naturligvis fortsatt å låne penger ute også for å muliggjøre en raskere utbygging av næringslivet enn deres egen sparing gir grunnlag for. Og Valutafon-

det, Verdensbanken og det internasjonale utviklingsinstituttet, IDA, gjør en viktig innsats når det gjelder å løse u-landenes problemer. Det samme gjelder de store forretningsbankene. Men på lengre sikt er disse landenes muligheter for selv å rette opp sin egen økonomi, av like grunnleggende betydning. Her spiller veksten i OECD-området en sentral rolle. Det er beregnet at for hvert prosentpoeng OECD-veksten overstiger 1%, vil veksten i utførselen fra u-landene stige med 3%.

Meget viktig er det også å motarbeide risikoen for at proteksjonistiske tendenser og nye beskyttelsestiltak vil vinne i styrke både i u-landene og i OECD-landene. Det er en viktig oppgave for mellomfolkelig samarbeid å motvirke disse tendensene, som nå gjør seg gjeldende også i USA. Et positivt trekk som er verd å notere, er at avtalen om full tollnedbygging mellom EF og EFTA-landene i år blir fullført. Men moderne proteksjonisme følger også mange andre veier enn toll og kvantitative restriksjoner.

Norsk økonomi i vekst

Norsk økonomi er nå inne i en moderat eksportledet oppgangskonjunktur. Konjunkturbunnen ble sannsynligvis passert sist sommer. Den sterke oppgangen i USA sammen med stigningen i dollarkursen har vært en klar fordel for flere av våre viktigste og mest konjunkturfølsomme eksportnæringer. Selv om vår direkte samhandel med USA ikke er så stor, blir flere av våre viktigste eksportvarer notert i dollar også i samhandelen med andre land.

I ti-årsperioden fra 1971 til 1981 hadde Norge en gjennomsnittlig vekst i bruttonasjonalproduktet på 4,3% om året — vesentlig høyere enn OECD-gjennomsnittet på 3,1% og tallet for de europeiske OECD-landene på 2,6%. I fjor lå veksten i Norge på 3,3% litt over OECD-gjennomsnittet.

For i år regner salderingsproposisjonen med en vekst i det totale norske bruttonasjonalproduktet på 0,8%. Dette er litt lavere enn

tallet for de europeiske OECD-landene på 1½%. Trekker en inn den såkalte nedjusteringen for planleggingsformål av bruttoproduksjonen i oljevirkosomhet, blir det en nedgang i det norske bruttonasjonalproduktet på 2% i år. Men erfaringen viser at denne nedjusteringen ikke er realistisk. Da har det nok større interesse å se på vekstanslaget for alle næringer utenom olje og sjøfart. Det er på 1¾% eller litt i overkant av det europeiske OECD-gjennomsnittet.

Det forteller mest om hvor norsk økonomi står i dag. Men utviklingen framover vil avhenge mye både av styrken i den internasjonale konjunkturoppgangen og av Norges konkurransevne.

Olje- og gassproduksjonen steg i fjor med 12½% til 55 mill. tonn oljeekvivalenter og vil ventelig holde seg omtrent uforandret i år.

Industriproduksjonen sank i fjor med 1%. Men i siste halvår kom det en klar bedring, og fjerde kvartal viste en oppgang på vel 2% fra samme periode året før. Det er typisk at produksjonen i utekonkurrerende industribransjer steg forholdsvis langt sterkere enn produksjonen i skjermete og hjemmekonkurrerende næringer. Medregnet oljeutvinning, bergverksdrift og kraftforsyning var oppgangen i fjerde kvartal langt sterkere, nemlig 10%. Byggevirksomheten viser svikt. Boliginvesteringene gikk ned med nær 8% i volum i fjor.

Industriens ledere venter fortsatt moderat konjunkturoppgang. Men det er atskillig flere som venter lavere sysselsetting enn de som venter høyere. Og femteparten av foretakene oppgav en kapasitetsutnyttning på under 75% ved siste årsskifte.

Den høye arbeidsløsheten, svikten i investeringene i tradisjonell industri og svakere konkurransevne er noen av de største problemene i norsk økonomi.

Ved årsskiftet var det 72 000 registrerte arbeidsløse, som er en oppgang på 9 000 fra samme tidspunkt i fjor. Januar-tallet viste ytterligere vekst til nesten 80 000, som er 12 400 høyere enn i januar i fjor. Arbeidsløshetsprosenten var 4,7%. Dette skyldes blant annet lavere bygge- og anleggsvirkosomhet og

at arbeidsmarkedstiltakene ennå ikke er kommet fullt opp på det planlagte nivå. I februar gikk arbeidsløsheten ned med 2 800.

Sesongkorrigerte tall for arbeidssøkere viser at det var en nedgang i arbeidsløsheten de tre siste kvartalene av 1983. Her er det også grunn til å peke på at sysselsettingen vokste med 29 000 fra annet halvår 1982 til annet halvår 1983. Offentlige arbeidsmarkedstiltak omfattet ved utgangen av februar 37 000.

Arbeidsløsheten i Norge er et stort problem i norsk økonomi og samfunnsliv. Men den er lav målt med internasjonale mål, langt under halvparten av det europeiske gjennomsnittet på 11%. En må håpe at OECD-landene i fellesskap vil legge om den økonomiske politikken i mer ekspansiv lei for å redusere massearbeidsløsheten.

For Norge er det et problem at det stort sett er de mindre arbeidskraftintensive næringene som nyter størst fordel av konjunkturoppgangen. Men det er et økende behov for arbeidskraft til offentlig, sosial og privat tjenesteyting. Ellers er det viktig å godta og å lette omstillinger på arbeidsmarkedet.

Det andre store problemet i norsk økonomi er svikten i investeringene i tradisjonell industri. De falt med vel 18% i volum i fjor. Sterkest var nedgangen for produsenter av treforedlingsprodukter, ikke-jernholdige metaller og transportmidler. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien var den eneste industrinæring med noen oppgang av betydning.

Men de siste månedene har brakt et merkbart omslag også her. Investeringsanslagene for i år viser klar vekst, særlig i treforedlingsindustrien og produksjonen av ikke-jernholdige metaller. Kapasitetsutnyttningen i disse næringene er høy og konjunkturvurderingen optimistisk.

Totalt venter Statistisk Sentralbyrå nå en svak volumvekst i industriinvesteringene fra 1983 til 1984. Trass i meningsforskjell om dette synes Byråets prognose vel underbygd. Det må være en klar målsetting for kredittpolitikken og finanspolitikken å understøtte en oppgang i investeringene i tradisjonell

industri. Den påbegynte liberalisering av kredittmarkedet vil virke i denne retning, og en moderat nedgang i rentenivået vil styrke den. For investeringene i oljeutvinning ventes en sterk oppgang i år.

Privatforbruket steg med 1½% i fjor i mengde regnet og ventes å øke noe sterkere i år. Desembertallet for verdien av detaljomsetningen viste 8% øking fra samme måned i 1982. Oppgangen var litt sterkere enn prisstigningen, slik at volumveksten ble 1½%. Veksten i volumet av det offentlige forbruket i fjor var vel 3½%.

Kostnadsutvikling og konkurranseevne

Pris- og kostnadsutviklingen er fortsatt et stort problem i norsk økonomi. Men en viss bedring er underveis også her. Konsumprisindeksen steg 7,1% i løpet av 1983. Stigningen fra gjennomsnittet for 1982 til 1983 var 8½%, om lag 3% lavere enn året før.

Januar-tallet lå 6,4% høyere enn for 12 måneder siden. Dette er allerede under EF-landene og er på vei ned mot OECD-gjennomsnittet. Lavere øking i avgifter og offentlig regulerte priser har virket med, men også de mer markedsbestemte prisene viser svakere stigning. Det burde derfor være rimelig grunn til å vente at regjeringens mål på 6% prisstigning i år kan vise seg realistisk.

Mye vil her avhenge av lønns- og kostnadsutviklingen. Lønnsveksten i industrien fra 1982 til 1983 var ca. 8½%. Dette var vel 2% høyere enn gjennomsnittet for OECD-landene. Tar en omsyn både til prisutvikling og skattejusteringer, førte dette til en oppgang på mellom 1 og 1¾% i kjøpekraft for norske industriarbeidere.

Nå avhenger konkurranseevnen også av utviklingen i produktivitet og valutakurser. Norsk næringslivs relative konkurranseevne ble sterkt svekket i 1970-årene fram til 1977, men deretter bedret. Likevel er de relative arbeidslønnskostnader i industrien beregnet i

en felles valuta ifølge OECD's kalkyler fremdeles 21% høyere i Norge enn de var i 1970.

I fjor fant det sted en viss bedring som følge av et moderat lønnsoppgjør, sterk produktivitetsvekst og virkningene av valutakursforandringene høsten 1982. Forbedringen i konkurranseevnen var opprinnelig beregnet til 5%, men ble bare 2½% eller litt høyere. Et skritt i rett lei. Men når det ikke ble større, er grunnen framfor alt lønnsglidningen. Det hjelper lite med et moderat generelt oppgjør når de lokale tilleggene blir store. Lønnsglidningen er beregnet til 6% for menn og 7½% for kvinner og utgjorde dermed over 80% av den totale lønnsøkingen i fjor.

De samlede direkte og indirekte lønnskostnadene utgjør omkring 70% av kostnadene i industrien. Men andre faktorer er selvsagt også av betydning. Produktivitetsutviklingen, evne og vilje til omstilling til nye produkter og ny teknologi er meget viktig i den moderne økonomi. Også av denne grunn er det påkrevet å få til en øking av investeringene i tradisjonell industri.

Når det gjelder konkurranseevnen overfor utlandet, vil mye avhenge av at det lykkes å få til et moderat lønnsoppgjør til våren og en vesentlig begrensning av den sterke lønnsglidningen vi har hatt de siste årene.

En aktiv inntektspolitikk krever vilje til å akseptere en fortsatt inntektsutjevning. Det vil også være grunn til å søke gjennomført rasjonelle former for overskottsdeling i bedriftene. Dersom et moderat lønnsoppgjør medvirker til vesentlig større overskott i bedriftene, bør de ansatte også få sin del av dette. Spørsmålet er selvsagt ikke aktuelt bare hos oss, og ulike planer for overskottsdeling, «bonus» som i Japan og arbeider- og funksjonæraksjer på rimelige vilkår blir nå drøftet aktivt i en rekke land. Det gjelder blant annet i Sambandsstatene, der både formannen i Federal Reserve Board, Paul Volcker, og medlemmet, professor Henry Wallich, i foredrag nylig har gått sterkt inn for slike ordninger. Den tidligere generalsekretær for OECD og dansk finansminister Thorkil Kristensen har lenge vært en talsmann for reformer på

dette sentrale området. Og nationalbankdirektør Erik Hoffmeyer støtter også tanken om «en eller anden form for udbyttedeling».

Utenriksøkonomi

Det internasjonale konjunkturomslaget i fjor har brakt en markert bedring i norsk utenrikshandel og utenriksøkonomi.

Verdien av utførselen av tradisjonelle varer steg med hele 14% og volumet med vel 11%. Verdien av innførselen av tradisjonelle varer var praktisk talt uforandret, og volumet sank med vel 4%. Nedgangen i innførselsvolumet er i og for seg ikke noen ønskelig utvikling, fordi en oppgang i aktivitet også nødvendigjør økt import. Men forklaringen ligger delvis i lagerreduksjon.

Sesongkorrigererte tall for fjerde kvartal viste en oppgang i utførselsverdien av tradisjonelle varer på 10% og innførselsverdien på 2 1/2 % sammenliknet med foregående kvartal.

Markedsandelene for tradisjonell norsk utførsel ble redusert i løpet av 1970-årene og begynnelsen av 1980-årene. Men i fjor fant det sted en vending også her, og de norske markedsandelene økte.

For 1984 regner en med en oppgang i volumet av tradisjonell vareutførsel på 5% – omtrent i takt med veksten i våre markeder. For tradisjonell vareimport regner en med en volumvekst av omtrent samme størrelse.

For tradisjonelle varer var det i fjor et innførseloverskott på 31 milliarder kroner. Skipsfart og oljeboring brakte nettoinntekter på ca. 10 milliarder kroner.

Det store overskottet på Norges driftsbalanse overfor utlandet skyldes naturligvis i første rekke eksporten av råolje og naturgass fra Nordsjøen. Beløpet utgjorde ca. 64 milliarder kroner eller vel 10 milliarder mer enn året før. Oppgangen i dollarkursen mer enn oppveide prisnedgangen ved forrige årsskifte. Eksportanslaget for i år er ifølge salderingsproposisjonen 54 milliarder kroner. Men dette er etter bruk av den såkalte nedjusteringsfaktoren, dvs. anslaget er urealistisk lavt.

Tallet vil sannsynligvis ligge nær tallet for i fjor. Produksjonen av olje og gass blir ventelig omkring 55 mill. tonn oljeekvivalenter i hvert av de to årene.

På grunn av den meget sterke veksten i nordmenns reisevirksomhet i utlandet er det oppstått et stort underskott på denne posten – anslagsvis 6 milliarder kroner. Norske turistenes bruk av valuta i år vil ventelig bli omkring 2 1/2 ganger utenlandske turistenes bruk av norske kroner. I begynnelsen av 1970-årene var utgiftene ved reisetrafikken mindre enn inntektene.

Driftsbalansen overfor utlandet har hvert år siden 1980 vist overskott. I fjor ble det 14 1/2 milliarder kroner. Dette overskottet er så stort at det teller også i internasjonale vurderinger av betalingsforholdet mellom landene.

Salderingsproposisjonen anslår driftsoverskottet for i år til 2 1/2 milliarder kroner. Men igjen skyldes nedgangen fra i fjor at utførselen fra oljeutvinning og rørtransport er nedjustert for planleggingsformål. Uten slik justering blir utførselen ventelig av omtrent samme størrelse som i fjor, og driftsoverskottet vil bli høyere enn dette anslaget. Det kan i denne forbindelse være grunn til å peke på at bruken av en nedjustering nå er gjenstand for nærmere analyse.

Norge har fremdeles en betydelig nettogjeld overfor utlandet. Ved årsskiftet var den om lag 88 milliarder kroner. Gjelden nådde toppen ved utgangen av 1979 med 104 milliarder. Reduksjonen siden da er vesentlig mindre enn de samlede driftsoverskottene, som utgjør 38 milliarder kroner for de siste fire årene under ett. Årsaken er den sterke kursoppgangen på dollar, som har økt størrelsen av den gjenstående gjeld uttrykt i norske kroner.

Den beste måten å måle realverdien av utenlandsgjelden på, er imidlertid å se den i forhold til bruttonasjonalproduktet. Målt på denne måten er nettogjelden redusert fra 46 1/2% av bruttonasjonalproduktet i 1979 til 22% nå. Den er altså redusert til under halvparten i løpet av fire år.

Statens underskott før lånetransaksjoner steg betydelig fra midten av 1970-årene som følge av motkonjunkturpolitikken og nådde 8 milliarder kroner i 1978. Senere har det vært en markert reduksjon på grunn av oljeinntektene og en litt mindre ekspansiv finanspolitikk. I 1980 utgjorde overskottet før lånetransaksjoner (inkl. oljeinntektene) 3 milliarder kroner. Deretter var det en oppgang til vel 10 milliarder kroner i 1982. I fjor var det et overskott på 6,7 milliarder, og i år venter en et overskott på 3½ milliarder kroner. Det svarer til 1% av bruttonasjonalproduktet. Norge er det eneste OECD-landet som har et slikt overskott på statsbudsjettet før lånetransaksjoner. Alle andre land har store underskott. I Sverige svarer det til 7% av bruttonasjonalproduktet og i Danmark til 8%. Om en måler på denne måten, kan Norge altså sies å ha en stram finanspolitikk.

Men regnet uten oljeinntektene, blir bildet naturligvis et helt annet. Målt på denne måten, ble det et underskott før lånetransaksjoner på 24 milliarder kroner i 1983. For i år ventes et underskott på 25 milliarder. Disse beløpene svarer til vel 7% av bruttonasjonalproduktet i hvert av de to årene. Målt på denne måten, har vi en relativt ekspansiv finanspolitikk.

De kontraktive virkningene av oljeskattene er mindre enn av andre skatter. Derfor er det vanlig å vurdere finanspolitikken ekspansive karakter ut fra budsjettunderskottet korrigert for oljeskatter. Oljesektoren har imidlertid i stigende grad lagt beslag på innenlandske ressurser som ville ha hatt alternativ anvendelse uten eller med lavere oljevirkosomhet. Også en alternativ anvendelse av ressursene ville derfor ha bidratt både til landets og statens inntekter. En del av oljeskattene kommer derfor i stedet for og ikke i tillegg til andre skatter som staten ellers ville mottatt. Nivået for korreksjonene kan diskuteres. Nå er det i første rekke forandringene i skattleggingens inntektsvirkning fra år til år som er mest relevant for en vurdering av budsjettpo-

litikkens etterspørselseffekt. Og i denne sammenheng kan det være grunn til at oljeskattene fortsatt holdes utenfor. Oljeskattenes usikre karakter og det forholdet at endringer i dem har mindre etterspørselsvirkning enn andre skatter, gjør det naturlig å behandle dem på annen måte enn andre skatteinntekter ved analyse av budsjettpolitikken. Det beste vurderingsgrunnlaget ligger imidlertid et sted mellom driftsoverskottet inkl. oljeinntektene og driftsunderskottet ekskl. oljeinntektene. Det gjelder ikke minst ved jevnføring med andre land.

For i år regner altså salderingsproposisjonen med et overskott på 3½ milliarder kroner når en tar med oljeskattene. Utgiftene før lånetransaksjoner øker med 12 milliarder kroner samtidig som oljeinntektene beregnes å falle med 3 milliarder kroner fra 1983 til 1984. Men dette er altså etter bruk av nedjusteringsfaktoren. Andre skatter og avgifter stiger med 8 milliarder. Det er nå nådd enighet om også å inkludere et beløp på 3 milliarder kroner av Norges Bar¹-overskott på statsbudsjettet for i år. Det bringer overskottet på statsbudsjettet opp i vel 6 milliarder kroner.

En annen sak er at en ikke lenger kan regne med noen økt produksjon på norsk kontinentalsokkel for de nærmeste årene.

Statsbudsjettet inneholder også betydelige lånetransaksjoner. I år regner en med 35 milliarder kroner netto. Herav skal 16 milliarder dekke avdrag på statslån, 7 milliarder utlån til statsbankene og 11 milliarder utlån til Statoil.

Statsutgiftene i alt medregnet folketrygden er kalkulert til ca. 50% av bruttonasjonalproduktet. Storparten av statsbudsjettet går til overføringer, mens andelen til direkte offentlig konsum og investeringer bare utgjør ca. 28% av totalbudsjettet.

Norsk skattepolitikk kombinerer en meget høy progressiv inntektsbeskatning med en meget lav beskatning av fast eiendom og inntekt av slik eiendom og fullt inntektsfradrag for renter av lån. Dette forholdet har også vakt internasjonal oppmerksomhet og er trukket fram av OECD, som peker på at eiendomsskatter utgjør 1,7% av totale skat-

teinntekter i Norge mot 5,4% i gjennomsnitt for OECD-landene. Forholdet fører til en kunstig forskyvning i etterspørselsstrukturen og er til størst fordel for høye inntekter og formuer. En omlegging på dette punkt kunne både skape rom for en litt strammere finanspolitikk og en nedjustering av enkelte andre skatter og avgifter, herunder de som virker inn på priser og kostnader.

Spareraten har lenge ligget høyt i Norge, særlig på grunn av høy offentlig sparing. Dette har muliggjort meget høye investeringer. I 1982 var bruttospareraten 28% av bruttonasjonalproduktet. Av OECD-landene lå bare Japan noe høyere, mens Sveits hadde samme sparerate som Norge.

Den høye spareraten har muliggjort høye investeringer. Sammen med utnyttningen av oljeressursene har dette igjen lagt grunnlaget for god økonomisk vekst. Bruttonasjonalproduktet pr. innbygger i Norge er nå det nest høyeste av de 24 medlemslandene i OECD. Bare Sveits ligger høyere, mens Sverige ligger meget nær Norge.

Det beste målet på sparingen er kanskje netto spareraten. Den måler hvor stor del av Norges disponible nasjonalinntekt går til øking i nasjonalformuen i form av nettoinvesteringer (dvs. bruttoinvesteringer fratrukket kapitalslit) eller til kapitaleksport i form av investeringer ute eller gjeldsavdrag.

I 1960-åra og begynnelsen av 1970-årene lå netto spareraten på ca. 16%. På grunn av motkonjunkturpolitikken i andre halvdel av 1970-årene sank den sterkt til 8–9% i 1977 og 1978. Men senere har det vært en sterk oppgang igjen til ca. 17% nå. Oljeinntektene er naturligvis en viktig faktor her. Over sjettedelen av landets samlede ressurser nyttes altså til nettosparing. Oljeinntektene blir derfor brukt på fornuftig og forsiktig vis.

Kredittpolitikken

I de aller fleste land er det et gjennomgående problem at finanspolitikken er for ekspansiv. Det vil igjen lett føre til for stor lik-

viditet og øke risikoen for sterkere pris- og kostnadsstigning. For å rette opp dette, blir det gjerne reist krav om en strammere kredittpolitikk. Men vi har sett at en slik tilstrømming i en rekke land har gitt høye renter, lavere utlån og dermed igjen lavere investeringer, svakere produksjonsvekst og økende arbeidsløshet på sikt.

Nå står nok Norge i en særstilling om en ser på statsfinansene inklusive oljeinntektene. Men her må en altså ta omsyn til at bruk av statens oljeinntekter innenlands har likviditetsvirkninger som også hos oss delvis må kompenseres med en penge- og kredittpolitikk som lett kan komme til å begrense ønskelige investeringer både gjennom virkningene på kreditttilgangen og rentenivået. Dilemmaet gjør seg derfor gjeldende også hos oss. En ekspansiv økonomisk politikk har umiddelbart positive virkninger på etterspørsel og sysselsetting, men vil lett forsterke inflasjonspresset og redusere konkurransevnen.

Et annet av hovedproblemene i dagens norske penge- og kredittpolitikk er de innbyrdes vanskelig forenlige mål man i lengre tid har hatt for kredittvolum og rente. Den store tilgangen av midler forårsaket av ekspansiv finanspolitikk har vært søkt kompensert ved lave måltall for kreditttilførselen over de ordinære markeder. Kredittetterspørselen har imidlertid vært atskillig større enn disse måltallene, blant annet på grunn av skattereglene og det fastlagte rentenivå. Den konflikt som da ufravikelig oppstår, har man forsøkt å løse ved å innføre forskjellige rasjoneringsordninger i kredittmarkedet.

Det norske kredittmarkedet er således i de senere år blitt underlagt mange og strenge reguleringer, ikke minst i 1983. I begynnelsen av året ble det riktignok foretatt visse lettelser, blant annet en reduksjon av plasseringsplikten og avvikling av §8-reguleringen for sparebankene. Året ble imidlertid mer preget av en rekke tiltak i tilstrammende retning, slik som innføringen av §8-regulering både for forretnings- og sparebanker, av reguleringen av garantier ved låneformidling og av gjeninnføringen av reguleringen for factoring og første

gangs regulering av kreditter i form av leasing. Videre ble kredittforetakenes adgang til å selge obligasjoner til bedrifter utenom de ordinære kvoter avskaffet. Den faktiske utlånsveksten fra bankene til publikum i fjor utgjorde 13,7 milliarder kroner eller 12% og svarte meget nær til måltallene.

Stramme kredittpolitiske reguleringer gjennom lengre perioder fører imidlertid også til at mulighetene for omgøelser øker. Karakteristisk for utviklingen i kredittmarkedet de siste årene har således vært den sterke veksten i det grå markedet. En stadig større del av kreditten er blitt formidlet utenom de ordinære kilder med etter hvert samme ekspansive virkning på realøkonomi og prisnivå. På denne måten blir kredittpolitikken lite effektiv. Den verken styrer kredittvolumet eller sørger for en effektiv ressursfordeling. Kanaliseringen av kreditten fra de regulære kilder foretas mer etter kundeforhold enn etter hvor kapitalavkastningen er best.

Andre ulemper er at det for den kreditt som formidles utenom de regulære kilder, lett etableres et rentenivå som er vesentlig høyere enn det normerte. Videre bidrar den betydelige kredittformidling utenom de regulære markeder til en dårlig ressursutnyttelse i kredittformidlingsapparatet. Tolkingen av de observerte likviditets- og kredittallene er også vanskeligere når «lekkasjen» utenom de ordinære kilder er så stor.

I sitt brev til Finansdepartementet om bruken av de kredittpolitiske virkemidlene i 1984 gikk Norges Bank av disse grunner inn for en sterk oppmyking i de direkte reguleringene. Sentralt i denne forbindelse står avvikling av bruken av kredittlovens §8 med direkte regulering av bankenes utlånsøking. I nært samband med dette står framlegget om å oppheve den reguleringen som var innført av bankenes garantier for lån utenfor bankene. Hensikten med denne reguleringen var å begrense kredittekspansjonen utenfor bankene så lenge deres utlån var regulert. Den kom derfor i en ny stilling med avviklingen av §8-reguleringen.

Norges Bank har også lagt stor vekt på at en ikke måtte stille opp samtidige mål for rentenivå og kredittvolum som er innbyrdes vanskelig forenlige. En tilrådet snarest å legge om til et system hvor likviditetsstyringen innrettes mot å realisere volummålene for kreditttilførselen så lenge renten holdes innenfor visse ikke altfor stramme grenser. Dersom disse volummålene ikke lar seg gjennomføre til renter med akseptable realøkonomiske virkninger, må politikken tas opp til ny vurdering med sikte på å etablere nye måltall som anses konsistente med det rentenivå en ønsker.

Formålet med denne innskrenkningen i reguleringen av kredittmarkedet var ikke i første rekke en lettelse av kredittpolitikken, men å komme over til et mer effektivt fungerende kredittmarked.

Finansdepartementet delte Norges Banks syn på behovet for en oppmyking. §8-reguleringen ble opphevet fra årsskiftet, mens reguleringen av garantistillelsen foreløpig er beholdt. En rekke andre reguleringer er også under nedbygging eller avvikling.

Bankutlånene steg meget sterkt i januar, nemlig med 6 milliarder kroner eller 4,6%. Etter sesongkorrigering svarer det til 8 milliarder kroner mot et veiledende tall i samsvar med kredittbudsjettet på 1,1 milliard.

Men storparten av utlånsøkingen har sammenheng med avviklingen av utlånsreguleringen ved årsskiftet. En rekke banker har overtatt lån for store summer fra det såkalte gråmarkedet, slik at det ikke blir noen reell utlånsøking. Dette er trolig en vesentlig del av den sterke utlånsveksten i januar. Det kan derfor være grunn til å se tiden an før en tar standpunkt til den videre utforming av kredittpolitikken.

Det er her også grunn til å legge stor vekt på det forholdet at tidspunktet nå er bedre enn ellers for å starte nedbyggingen av reguleringen. Ettersom konjunkturoppsvinget ute og hjemme vinner i styrke, vil risikoen for en kredittekspansjon med inflasjonistiske tendenser lett kunne bli større etter hvert.

De penge- og kredittpolitiske målsettingene for 1984 tar en nå sikte på å nå ved hjelp av mer indirekte og markedsorienterte virkemidler som primærreservekrav, markeds-papirer og valuta-swapper. Selv om den direkte reguleringen av bankenes utlån er opphevet, er det likevel grunn til å beholde kredittbudsjettet og utlånsrammen som et hjelpemiddel for å vurdere hva som skjer. For 1984 regner en med en samlet kreditttilførsel fra forretnings- og sparebankene på 15 milliarder kroner mot 14 milliarder i fjor.

Et sentralt styringsmål i kredittpolitikken er innenlandsk likviditetstilførsel. Den sammenfatter likviditetsvirkningene av både finanspolitikken og kredittpolitikken. Ifølge foreløpige tall for 1983 utgjorde den innenlandske likviditetstilførsel 33 milliarder kroner, fordelt med 20 milliarder på sentralmyndighetene og 13 milliarder på banksektoren. Dette var om lag 3 milliarder kroner lavere enn forutsatt i Revidert nasjonalbudsjett 1983. Men veksten ville ha vært større om også utviklingen i gråmarkedet hadde vært trukket med.

Trekker en inndragningen ved publikums valutakjøp m.v. på 13 milliarder kroner fra den innenlandske likviditetstilførselen på 33 milliarder, kommer en til en vekst i publikums likviditet på 20 milliarder kroner. Det svarer til en vekst i pengemengden på 9,4% eller noe i underkant av hva en regnet med i salderingsproposisjonen.

Innenlandsk likviditetstilførsel eller pengemengdevekst etter noe ulike definisjoner tillegges i mange land avgjørende betydning som det sentrale styringsmål for kredittpolitikken og hele den økonomiske politikken. Etter manges oppfatning får en klarere fram sammenhengen mellom penge- og real siden i økonomien ved å se på et totaltall framfor å se på virkningene av finanspolitikken og enkeltposter i kredittbudsjettet mer isolert. Erfaringsmessig er også sammenhengen mellom penge- og kredittsiden og realøkonomien mer stabil for aggregerte størrelser som samlet kreditttilgang enn for sterkt spesifiserte sektorer. Med de sterke vekslinger som skjer i

inflasjonsforventningene, og med den valuta-sikkerhet som hersker, vil det være lite hensiktsmessig å anvende nominelle rentesatser som det primære styringsmål. I valget mellom rente og likviditetstilførsel som kredittpolitisk målstørrelse synes derfor likviditetstilførselen best egnet.

De ledende monetaristene mener at regulering av pengetilgangen ikke bare er en nødvendig, men også en tilstrekkelig målsetting for å sikre en balansert økonomisk utvikling. Deres enkle teori appellerer til mange. Men dette er en forenklet problemstilling. Også andre viktige størrelser vil måtte trekkes inn når det er etterspørselsreguleringen mer generelt som er gjenstand for vurdering. Både penge- og kredittpolitiske, finanspolitiske og inntektspolitiske virkemidler bør brukes til å påvirke de endelige målstørrelsene, aktivitets- og investeringsnivå, prisnivå og utenriksøkonomi.

Et finans- og kredittpolitisk opplegg som innebærer en pengemengdevekst på 9,4 %, kan imidlertid synes noe i overkant av det ønskelige sett i sammenheng med den utvikling i realøkonomien som er lagt til grunn, og målet om fortsatt fall i pris- og kostnadsveksten de kommende år. Riktignok er det altså på kort sikt ikke noen nær sammenheng mellom pengemengdevekst og prisstigning, men på lengre sikt vil det være nødvendig med noe større sammenheng mellom pengetilførsel og prismål hvis de langsiktige prismål skal kunne realiseres.

Sentralmyndighetenes inntektsunderskott forutsettes å bidra enda sterkere til veksten i pengemengden i 1984 enn tidligere. I denne forbindelse kan påpekes at den betydelige oppgang, hovedsakelig i form av overføringer, en stadig registrerer på statsbudsjettets utgiftsside, øker problemene med kontrollen av pris- og kostnadsveksten. Dette gjør det igjen vanskeligere å bringe rentenivået i Norge nedover. Innenfor en gitt ramme av innenlandsk likviditetstilførsel må nemlig større tilførsel ved inntektsunderskott motvirkes av mindre tilførsel ved sentralmyndighetenes lånetransaksjoner og bankene. Jo

lavere bankenes utlånsrammer er, desto større blir også presset oppover på rentenivået.

Et viktig likviditetspolitisk mål fra januar 1983 har vært å holde et bestemt nivå for pengemarkedsrentene. Etter avviklingen av §8-reguleringen innskrenker en seg til å nytte de tradisjonelle markedsorienterte virkemidlene for å nå dette målet.

Et positivt trekk i utviklingen av det norske kredittmarkedet er den sterke veksten i obligasjonsmarkedet. Bruttoemisjoner av ihendehaverobligasjonslån utgjorde i fjor 35 milliarder kroner mot 20 milliarder året før. Både kredittinstitusjonene, bedrifter og det alminnelige publikum kjøper obligasjoner i raskt og sterkt økende tempo. Dette både letter gjennomføringen av kredittpolitikken og letter finansieringen av investeringsaktiviteten. Det er også utenlandsk etterspørsel etter norske obligasjoner innen de tillatte grenser.

Obligasjonsmarkedet var i 1983 preget av de store salgene av statsobligasjoner. Totalt ble salget av slike obligasjoner til andre enn Norges Bank 17 milliarder kroner, vesentlig mer enn i 1982. Salget av obligasjoner ble lenge hovedsakelig sikret gjennom plasseringsplikten for bankene og andre kredittinstitusjoner. I den senere tid har imidlertid interessen for plasseringer i obligasjoner økt. Plasseringsplikten ble overopplyst i betydelig grad. Som ledd i en prosess hvor målet er full avvikling, kan bankene nøye seg med å opprettholde sine pliktige beholdninger. Reduksjonen av plasseringsplikten i de senere år innebærer nye skritt i retning av et bedre fungerende obligasjonsmarked.

Et godt fungerende obligasjonsmarked vil utvilsomt kunne gi myndighetene bedre muligheter for å føre en effektiv kredittpolitikk. Først og fremst vil mulighetene da være til stede for å kunne nytte markedsoperasjoner i statsobligasjoner. Slike operasjoner er et meget nyttig instrument til direkte å påvirke publikums likviditet samtidig som bankenes likviditet og kredittskapende evne påvirkes. Dessuten vil den markedsbestemte rente som etableres i et fritt obligasjonsmarked, kunne tjene som signalrente for de administrativt

fastsatte rentene på utlån fra bankene og livsforsikringsselskapene.

Mye tyder på at vi nå er i ferd med å passere en skillevei i norsk penge- og kredittpolitikk. Viktige reguleringer er avvirket, andre er myket opp. Markedsorienterte virkemidler har fått en mer sentral plass enn før. En synkende inflasjonsrate vil lette gjennomføringen av omleggingen.

Nå innebærer selve nedbyggingen av reguleringen bare en omlegging av virkemiddelbruken. Den har nok i seg selv visse positive virkninger. Men avgjørende blir selvsagt om grunnlaget nå er lagt for en effektiv styring av samlet kreditttilførsel og kanalisering av kreditten dit den gjør størst nytte for seg. Vi er inne i en slik utvikling, men en del står ennå igjen. Rentenivået i Norge er høyere enn i de fleste andre industriland, noe som kan svekke konkurransevnen overfor utlandet i flere bransjer. De høye rentene blir også lett overveltet i prisene i skjermet virksomhet. Det er derfor å håpe at den liberalisering som nå finner sted i kredittpolitikken, vil bidra til at renten tilpasser seg på et noe lavere nivå.

En forsiktig videre oppmyking av kredittpolitikken vil kunne legge grunnlaget for økte investeringer i industrien og motvirke den aktuelle tendens til nedgang i boliginvesteringene. Dette vil igjen virke positivt inn på sysselsettingen. Slike tiltak bør ha prioritet framfor oppmyking av finanspolitikken. Men en må hele tiden gå varsomt fram for ikke å stimulere inflasjonstendensene. Det er et dilemma vi deler med nesten alle andre land.

Valutapolitikk

Den stramme pengepolitikken og de meget høye rentesatsene i USA har ført til sterk oppgang i dollarkursen, som imidlertid har sviktet litt i det aller siste. De høye rentene og politisk usikkerhet og uro i mange andre land har trukket mye kapital til USA, mens

veksten i utlånene fra amerikanske banker til andre land er blitt sterkt redusert.

I løpet av 1983 steg dollaren med nesten 15% i forhold til tyske mark og med ca. 11% mot britiske pund. Overfor norske og svenske kroner og sveitsiske francs steg dollaren med vel 9%. Japanske yen er den eneste av de sentrale valutaene som har styrket sin stilling overfor dollaren i løpet av det siste året. Det reflekterer landets sterke konkurransevne. Kronens verdi falt med 10 1/2% i forhold til yen.

Men i forhold til de viktigste europeiske valutaene steg norske kroner i verdi. Oppgangen utgjorde 2% overfor britiske pund, 5% overfor tyske mark, 7% overfor danske kroner og 12% overfor franske francs. I forhold til EMS-valutaene under ett var oppgangen vel 8%. Men kronens verdi var omtrent uforandret i forhold til svenske kroner og sveitsiske francs.

Disse sterke kursforskyvningene reflekterer bare delvis ulikhetene i pris- og kostnadsutviklingen i de enkelte land. De har derfor skapt problemer for flere av de norske utførselsnæringene. Andre av disse næringene har hatt store fordeler av den sterke oppgangen i dollar. Det gjelder ikke minst olje, aluminium, fisk og skipsfart.

På denne bakgrunnen er også Norge sterkt interessert i et mer effektivt internasjonalt kurssamarbeid. Flere tegn tyder på at en viktig årsak til de meget gode økonomiske forholdene i den vestlige verden i «de gylne 1960-årene» var det fastkurssamarbeidet en den gang hadde. Valutafondet viser en økende aktivitet, og det er å håpe at den vil holde fram, og at Fondets autoritet vil bli styrket. Også samarbeidet i EMS og mellom de landene som er med der på den ene siden, og Storbritannia, USA og Japan på den andre, er meget viktig.

Norge har ikke foretatt noen endringer i valutakurspolitikken i 1983. Sett på bakgrunn av det høye driftsoverskottet på betalingsbalansen, ville det heller ikke vært begrunnet.

Norges Bank foretar betydelige intervensjoner i valutamarkedene. Dette skjer i nært

samarbeid med EMS-landene og andre tilknyttete land. På denne måten blir det mulig både å stabilisere kursutviklingen og å påvirke den innenlandske likviditet. Norges Banks intervensjoner i form av kjøp av betydelige dollarbeløp i markedet har således bidratt til å holde kronkursen innenfor akseptable marginer i forhold til basis for valutakurven. Oljeskattbetalingene øker behovet for slike intervensjoner.

Norges Banks valutaeserver utgjorde ved årsskiftet vel 51 milliarder kroner — 2 1/2 milliarder mer enn ett år tidligere. Beløpet svarer til vel seks måneders vareimport og vel fire måneders import av varer og tjenester til sammen. Det er et forholdsvis rommelig beløp, som gir en rimelig handlefrihet i den utenriksøkonomiske politikken og i likviditetsstyringen. Men det kan også trenge på grunn av usikre markedsforhold for olje og gass og de utrygge internasjonale valuta- og konjunktutsikter.

Av valutaeservene var storparten, nemlig 72%, plassert i dollar ved årsskiftet. På grunn av den sterke kursstigningen på dollar gav det en betydelig kursgevinst. Men det forholdet kan selvsagt forandres. En mindre del av de samlede reservene var plassert i tyske mark og andre valutaer.

Sluttord

Verdensøkonomien er inne i et klart oppsving fra bunnkonjunkturen i 1982. Erfaringsmessig gir dette en positiv bakgrunn også for norsk økonomi. Nesten halvparten av det norske bruttonasjonalproduktet blir eksportert. Og flere av våre viktigste utførselsnæringer er sterkt konjunkturfølsomme.

Men skal vi kunne dra den fulle nytte av de positive internasjonale omstendigheter, krever det mye både av vår økonomiske politikk og av næringslivets omstillingsevne. Den økonomiske politikken må ta sikte på en fortsatt reduksjon i prisstigningen og bedring i konkurransevnen overfor utlandet. Her har etterspørselspolitikken på den ene siden og

avgifts-, skatte- og beskyttelsestiltakene på den andre viktige oppgaver å fylle. Et moderat lønnsoppgjør til våren vil også være av meget stor betydning.

Det er en sentral oppgave å stimulere til vekst i investeringene i industrien og dermed også til større sysselsetting. Kredittpolitikken bør derfor fortsatt kunne virke forsiktig i denne retning med et noe lavere rentenivå til følge, bedre i samsvar med det en finner i utlandet.

Et viktig krav til industrien er at den bør gå aktivt inn for omlegging til nye produksjonsmetoder og produkter, til teknologisk høyt utviklet og kapitalintensiv virksomhet. Flere av våre ledende industribedrifter har gode forutsetninger og gjør en betydelig innsats i så måte. Flere av dem har også møtt den utfordring som leveranser til oljevirkosomheten representerer, på positiv vis.

Staten kan understøtte omleggingen gjennom utformingen av skatte- og avgiftspolitikken og ved å begrense støttetiltak som sikter mot å bevare en foreldet produksjonsstruktur. Her må en likevel være varsom med å gå for kortsiktig til verks og også se på den langsiktige trenden i etterspørselen etter vedkommende produkter. I et land som Norge, der 4 millioner mennesker bor på et område som er større enn Storbritannia og større enn Italia, spiller også de distriktsøkonomiske omsyn stor rolle. Omstillingen er vanskeligere enn i et land med sterkt konsentrert befolkning.

Det kan videre være grunn til å peke på at samlede brutto innenlandske utgifter til forskning og utvikling i Norge utgjør en noe mindre del av bruttonasjonalproduktet enn i en rekke andre OECD-land.

Kraftprisene og elektrisitetsavgiften er av stor betydning for flere av våre store vekstindustrier og flere distriktsøkonomisk viktige bedrifter. Her bør en være varsom med å legge til grunn andre prinsipper for prissettingen enn de som ellers nyttes i næringslivet.

Oljeinntektene er til stor fordel for norsk økonomi. Men stor bruk av statens oljeinntekter innenlands fører også med seg store problemer. Slik bruk stimulerer etterspørselen og fører lett til inflasjonistiske virkninger, slik vi så særlig tydelig da oljeinntektene ble

tatt på forskott under motkonjunkturpolitikken i andre halvdel av 1970-årene.

Men det har lyktes for Norge å føre en stort sett fornuftig og moderat politikk på dette området. Vi bruker slett ikke opp alle oljeinntektene. Statens inntekter av skatter og avgifter på utvinning av petroleum utgjorde i fjor 31 milliarder kroner. Overskottet på driftsbalansen overfor utlandet utgjorde over 14 milliarder kroner. Regnet på denne måten, ble altså bare vel halvparten av oljeskattene brukt innenlands.

Nå kan selvsagt dette skifte sterkt. Det vil derfor være en riktig politikk å nøye seg med å trekke inn i statsbudsjettet til bruk et beløp som en kan regne med å holde noenlunde konstant gjennom en årrekke. Så kan en legge opp et fond i utlandet og bruke dette til utjevning.

Noen vil bruke den samme teknikk på Norges Banks overskott, som også skifter sterkt, men her på grunn av sterkt svingende rentesatser og kurser på valutareservene. Og sterke grunner kan tale for det.

Internasjonalt er det fremdeles et problem at altfor mange land er opptatt av «å bedre sin konkurranseevne», som det gjerne heter. Noen land må naturligvis legge et slikt siktemål til grunn for sin økonomiske politikk, men andre bør være villige til å akseptere en utvikling i motsatt lei.

Den sentrale oppgaven i mellomfolkelig økonomisk samarbeid bør være en samordnet politikk med sikte på økonomisk vekst. Den oppgangsperioden vi nå er inne i, hviler i for høy grad på Sambandsstatene som trekkraft i verdensøkonomien. USA bør få følge av flere sterke industriland. Mye tyder også på en utvikling i denne retning.

Med de positive internasjonale perspektiver vi nå står framfor, synes utsiktene også for norsk økonomi gode. Et viktig vilkår er en økonomisk politikk med sikte på sterkere vekst, omstilling i næringslivet, høyere investeringer i industri og boligbygging, større sysselsetting og lavere inflasjon. Og vi har også midlene til rådighet. En meget høy sparerate og investeringsrate, rommelige valutareserver og stort driftsoverskott på betalingsbalansen gir betydelig handlefrihet.